

אי-צדק חברתי

הרפורמה בהעסקת עובדי קבלני כוח אדם והניסיונות להכשילה

פרנסס רדאי

אילו הושוו תנאיהם לאלה של העובדים הפנימיים של המזמין. ההסתדרות הלאומית טוענת כי קיימים מקרים יוצאים מן-הכלל בהם התנאים, על פי ההסכם הקיבוצי, טובים יותר מאלה הנהוגים במפעלים מסוימים בסקטור הפרטי. אך, אפילו אם נכונה הטענה, אין בכך כדי להצדיק את הרחבת ההסכם הקיבוצי של ההסתדרות הלאומית לכלל עובדי חברות כ"א. ראשית, אין שום הבטחה שהמעסיקים במקומות שהזכירה ההסתדרות הלאומית יהיו מוכנים בפועל להעסיק עובדי חברות כ"א ב"תנאים המשופרים" של ההסכם הקיבוצי. שנית, אין הצדקה חברתית להרחיב את תחולתו של ההסכם הקיבוצי על מקומות עבודה בהם תנאי עבודתם של עובדי חברות כ"א לא רק שלא ישתפרו, אלא אף ייגרע מהם לעומת מצב שבו היו תנאיהם מושווים לאלה של העובדים הפנימיים.

יש חשש לעסקת כדאיות בין חברות כ"א וההסתדרות הלאומית. ההסתדרות הלאומית מעוניינת בהסכם קיבוצי כדי שתוכל לנכות משכר העובדים של קבלני כ"א את דמי החבר של אלה שהצטרפו לשורותיה ודמי טיפול מאלה שלא הצטרפו. הכדאיות מבחינת חברות כ"א ברורה – להשיג הסכם קיבוצי הנוח להן. הצטרפות עובדי חברות כ"א להסתדרות הלאומית נדרשת כדי לבסס את מעמדה כארגון העובדים היציג, הכשיר לחתום על הסכם קיבוצי שיעמוד בתנאים הדרושים להפעלת החרג בחוק. לצורך זה, לטענת ההסתדרות החדשה, מעודדות חברות כ"א את עובדיהן להצטרף להסתדרות הלאומית. אם טענה זו נכונה, היא עשויה להפוך את ההסתדרות הלאומית, בהקשר ענף חברות כ"א, לארגון שייחשב "בלתי אותנטי" בהיותו נשלט על ידי מעבידים (לפי הלכת "עמית" של בית המשפט העליון).

התיקון לחוק בשנת 2000 יישר קו עם הניסיונות במדינות אחרות להגביל את השימוש בעובדי חברות כ"א לעבודה ארעית בלבד, או להבטיח שעובדים של חברות כ"א לא יופלו לרעה לעומת העובדים הפנימיים במקומות העבודה המזמינים אותם. התמורנים להכשיל את הרפורמה היו רבים: מצד האוצר, שהביא את הכנסת לדחות את מועד כניסתו של התיקון לתוקף באמצעות חוק ההסדרים במשק; מצד חברות כ"א, שניהלו מסע יחסי ציבור נגד התיקון, וכעת, מצד ההסתדרות הלאומית וחברות כ"א באמצעות הסכם קיבוצי ביניהן, שעל פניו מנצל את החרג בחוק למטרות שהן זרות לתכלית התיקון. יש לקוות ששר העבודה והרווחה יעמוד בפרץ וימנע את התמרון הזה לסיכול הרפורמה שהתיקון לחוק יצר, ושימנע חתירה תחת ההגנה שהתיקון לחוק העניק לעובדי חברות כ"א.

פרופ' פרנסס רדאי

ראש הקתדרה לדיני עבודה בפקולטה למשפטים, האוניברסיטה העברית ומומחית האו"ם לוועדת CEDAW.

מאז שנות השבעים החלו מעבידים בארץ להעסיק עובדים באמצעות חברות כוח אדם, בין היתר על מנת לעקוף את רמת השכר ותנאי העבודה שנקבעו לעובדים הפנימיים שלהם בהסכמים קיבוציים. תופעה זו הגיעה בשנים האחרונות לממדים משמעותיים, כשההערכות נעות בין 4% ל-10% מכוח העבודה בישראל. דגם העסקה זה משאיר את עובדי חברות כוח האדם חשופים לניצול: שכר נמוך, תנאי עבודה ירודים והפליה לעומת העובדים הפנימיים במקום העבודה המזמין אותם. חוק העסקת עובדים באמצעות קבלני כ"א בגרסתו המקורית בשנת 1996 נתן גושפנקה לדגם העסקה זה. מחקר שערכתי מטעם ההסתדרות החדשה בשנת 1998, חשף את ההשפעה הקשה של החוק על תנאי העבודה של עובדי חברות כ"א, את ההפליה הנוצרת בינם לבין העובדים הפנימיים של המזמין, ואת העידוד שהחוק נותן לחתירה תחת מערכת ההסכמים הקיבוציים במקומות העבודה של המזמינים. כמו כן התברר כי לא היה בהסכמים הקיבוציים שנחתמו בין ההסתדרות החדשה לבין חברות קבלני כ"א כדי לשפר את מצבם של העובדים, וההסכמים אף הנציחו את מעמדם כעובדי חברת כ"א, ולא של המזמין.

על רקע זה החוק תוקן בשנת 2000, ביזמת חבר הכנסת עמיר פרץ, יו"ר ההסתדרות החדשה. התיקון פתר את עיקר הבעייתיות של החוק המקורי: הוא הגביל את ההעסקה באמצעות חברות כ"א להעסקה ארעית בלבד, כשבתום תשעה חודשים הופך העובד לעובדו של המזמין. בנוסף, בתקופת תשעת חודשי העבודה הראשונים אצל המזמין, התיקון הטיל על המזמין חובה להשוות את השכר ותנאי העבודה של העובד לאלה של עובדי הפנימיים.

לחובת השוואת תנאים זו נקבע חריג בתיקון לחוק. לפי החריג, ניתן להסדיר את השכר ותנאי העבודה של עובד חברת כ"א בהסכם קיבוצי בין החברה לבין ארגון עובדים יציג. אולם, הסכם קיבוצי כגון זה יוכל לגבור על זכות העובדים להשוואת תנאים רק בתנאי ששר העבודה והרווחה יוציא לגבי צו הרחבה. מטרתו הרגילה של צו הרחבה היא "להרחיב" את רמת הרווחה שהושגה בהסכמים קיבוציים גם לעובדים של מעסיקים שאינם צד להסכם. תכלית נוספת של צו הרחבה היא למנוע תחרות בלתי הוגנת נגד מעבידים החותמים על הסכמים קיבוציים, על ידי מעבידים שאינם חותמים. הוצאת צו הרחבה להשוואת תנאים על ידי השר יש לה תכלית חקיקתית נוספת והיא, למנוע מהצדדים להסכם הקיבוצי ניצול חריג שעלול להיות לרעת עובדי חברות כ"א.

זמן-מה אחרי קבלת התיקון לחוק, ההסתדרות הלאומית הגישה לשר העבודה והרווחה בקשה להוצאת צו הרחבה לגבי הסכם קיבוצי עליו חתמה עם חברות כ"א העיקריות. על פניו, ההסכם הקיבוצי של ההסתדרות הלאומית אינו מיטיב עם העובדים, היות שהוא יגרע מהתנאים שהעובדים האלה היו יכולים לקבל,